

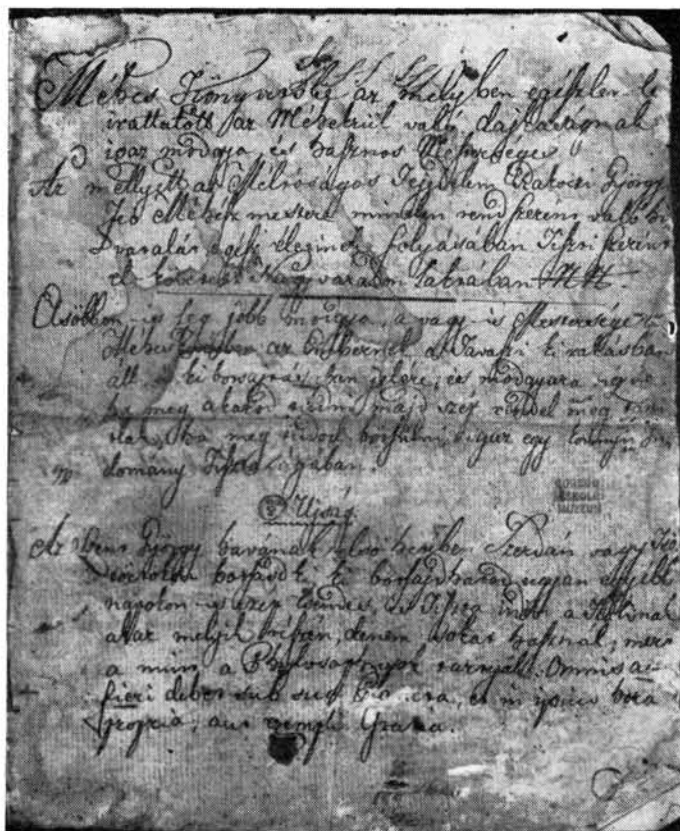
EGY 17. SZÁZADI MÉHÉSZKÖNYV KÉZIRATOS VARIÁNSA

SZABADFALVI JÓZSEF

A szakszerűnek, pontosabban tudományosnak nevezhető méhészeti szakirodalom Magyarországon a 19. sz. első évtizedeiben keletkezett. Az első, már nyomtatott méhészkönyv, *Gedde János: Angliai méhes kert* c. munkája viszont már az előző században, 1759-ben Egerben jelent meg.¹ Az első, mintegy ötven évben igen sok méhészeti szakmunka látott napvilágot a történeti Magyarország egész területén. Ezek a méhészkönyvek jórészt magyar nyelvűek. Itt csak a legfontosabbakat említem: *Pálfi Lőrinc Erdélyi méhecskéje* 1762-ben,² *Szigeti Gyula* munkája Nagyenyeden jelent meg 1763-ban,³ ez közelesen még két kiadást ért meg. *Széki Vesmás Márton* 1774-ben Kolozsváron,⁴ *Händlerla György* 1775-ben Pozsonyban,⁵ *Nagy János* 1786-ban Győrben,⁶ *Ravaszdí András* 1791-ben Diószegen,⁷ *Csáti Szabó György* 1792-ben Debrecenben,⁸ *Veszelszki Antal* 1795-ben Vácott,⁹ *Szuhányi János* pedig Pesten 1795-ben¹⁰ jelentetett meg méhészkönyvet. A nagyszámú szakmunka azt mutatja, hogy igen nagy volt az érdeklődés, pontosabban a kereslet irántuk, illetőleg azt is igazolja, hogy Magyarországon a 18. században széles körben foglalkoztak méhészkedéssel.

A nyomtatott szakkönyvek szélesörű elterjedése előtt kéziratos méhészkönyvek voltak forgalomban, pontosan szólva ezek jártak kézről kézre a méhészkedők körében. A közkézen járó, kéziratos méhészkönyvek legnagyobb része egyetlen ősnymtatványra vezethető vissza. Írója II. Rákóczi György fő méhészmestere, *Horhi Miklós*, a munka keletkezésének éve 1645 vagy 1646.¹¹ A méhészkönyv kéziratot másolatban szinte hihetetlen módon elterjedt, igen sok variánsa maradt reánk különböző gyűjteményekben, elsősorban az Országos Széchényi Könyvtárban. Többet publikáltak is: az Ethnographiában 1891-ben Sárvárról *Kovács S. János*, a magyar Gazdaságtörténeti Szemlében 1895-ben *Kőszeghy Sándor*.¹² Ezt a méhészkönyvet, illetőleg variációs csoportot *Balassa M. Iván Nagyvárad méhészkönyvnek* nevezi¹³ és annak egy, a miskolci Herman Ottó Múzeumban őrzött, Tokajból származó variánsának¹⁴ leközlése kapcsán elemzi a könyvcsalád több kérdését. *Hofer Tamás*, *Schram Ferenc* és *Mándoki László* más-más típusú méhészkönyv anyagát ismerteti.¹⁵

A miskolci Herman Ottó Múzeum történeti dokumentációs gyűjteményében található egy 6 lapos, tehát 12 oldalas, zsineggel összefűzött kéziratot füzetecske, amelynek már az első néhány sora is elárulja, hogy az a Horhi-féle méhészkönyv egyik igen teljes és igen korai másolata.¹⁶ A leghátsó oldalon a *Borsod-Miskolci Múzeum* pecsétje látható, tehát a füzetke a század első felében került a gyűjteménybe. Ugyanezen oldalon igen halványan a következő szöveg sejlik elénk:

1. kép. A „sályi méhészkönyv” első oldala

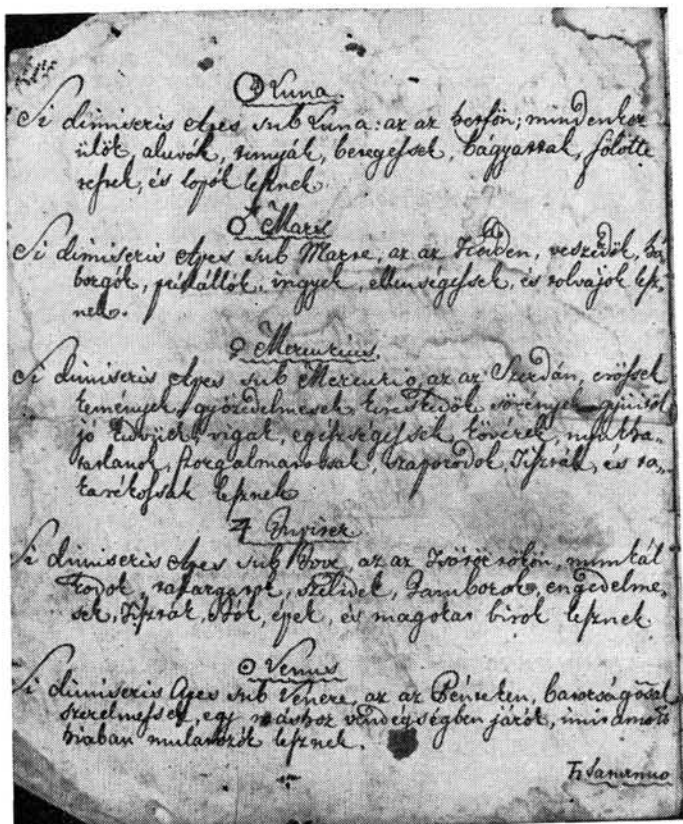
„Tulajdon nevem aláírásával
 meg-
 erősítve költ Sályban
 Romlak

A másolat tehát a Borsod megyei Sályban, a Bükk hegység déli lejtőjén készült.

A következőkben a *sályi méhészkönyv* szövegét közlöm, majd azután végzem el a felvetődő összevetéseket:

Méhes Könyvetske az melyben leirattatott az Méhekrül való dajkaságnak igaz modgya és hasznos Mestersége.

Az melyet az Méltóságos Fejedelem Rakoczi György feő Méhészmestere minden rend szerént való hivatalát egész életinek folyásában tisztí szerént el követett Nagyváradon laktában. NN. Elsőbben is leg jobb módgya, a vagy is Mestersége a Méheskedésben az Embernek a tavaszi kirakásban áll, és kibotsájtásában jelére és módgyára nézve, ha meg akarod tudni, majd szép rendel meg tanitlak, ha meg tudod bötsülni, igaz egy könnyü tudomány tisztaságában.

2. kép. A méhészkönyv második oldala

Ujság.

Az Szent György havának első hetében Szerdán vagy Tsötörtökön botsásd ki, ki botsajdhatod ugyan egyéb napokon is szép tsendes, és tiszta időn a Holdnak akar melyik részén, de nem sokat használ: mert a mint a Phylosophusok tartják: Omnis actus fieridebet sub suo Planeta, et in ipsius hora propria, aut exempli Gratia.

Luna.

Si dimiseris Apes sub Luna: az az hetfőn; mindenkor ülök, aluvók, tunyák, betegessek, bágyattak, fölötté restek, és lopók lesznek.

Mars.

Si dimiseris Apes sub Marte, az az Kedden, veszekedők, háborgók, prédállók, irigyek, ellenségessek, és tolvajok lesznek.

Mercurius.

Si demiseris Apes sub Mercurio, az az Szerdán, erőssek, kemények, győzedelmesek, kereskedők, sörények, gyűjtők, jó kedvűek, vigak, egészségesek, kövérek, nyukhatatlanok, szorgalmatosak, szaporodók, tiszták, és takarékosak lesznek.

Jupiter.

Si demiseris Apes sub Jove, az az Tsötörtökön, munkálkodók, takargatók, szelidek, jamborok, engedelmesek, tiszták, jók, épek, és magokat bírók lesznek.

Venus.

Si demiseris sub Venere, az az Pénteken, bátorságosak, szerelmesek, egy máshoz vendégségben járók, imitatott hiaban mulatozók lesznek.

Saturnus.

Si demiseris Apes sub Saturno, az az Szombaton, kedvetlenek, mordok, erőtlenek, rosz kedvűek, változók, meddők, magtalanok, mérgessek, haragossak, fősvények, és magoknak valók szoktak lenni.

Sol.

Si demiseris Apes sub Sole, az az Vasárnap, mindenkor kint ülők, tsendessek, heverők, kevélek, könnyen élők, Kényessek, henyélők, vendégeskedők, félelmesek, veszteg üllők fognak lenni.

Im látod, hogy az hét nap közben tsak kettő jó, még pedig kiválóképpen való, az a mint megmutatom, minék utánna azért ki rakod az Méheidet, keress jó erős tiszta izü bort, és fordíts föll a kast, tisztogasd meg szépen, és parold meg az szádbul jól minden lép közét, és új vászony rostát elsőbben meg fenyü szurkozod, és azután tsináld bé a fenekét, és úgy botsásd ki.

Mikor pedig ki ereszted a Méheidet, leg első tiszted is az légyen, hogy a dogáját (dugóját), ki a lyukjában telet, akár mibül légyen, azt meg tartsad, el ne veszeitsed, se el ne lopasd, hogy meg ösmerjed, ki mellik másiké volt, és madzagot köss reá, és a kasra akaszd, vagy a kas alá tedd, a kihez való a dugats, és így a Raj soha el nem mehett.

Hogy ha azt akarod, hogy Méheid igen jamborok legyenek, és jók Tsötörtökön botsásd ki, sub Jove: tiszta fehér Juh gyapján, de a gyapjút jól meg mosd szépen fővényel, és az motskát ki dörgöld, és szárazon vond a kas lyukában, hogy meg mászhassák a Méhek, de a haragos Méhtül ne fély, mind azon által, mert mindenkor a jambor Méhnél jobb az lator, és erősebb is, az Méh kas lukát kend bé Juh téjjel körös körül, és ne fély bár azoránt, hogy meg tsipjenek.

Hogy ha pedig azt akarod, hogy igen haragossak legyenek, új vöröss poszton ereszd ki, de ne Tsötörtökön hanem Szerdán, ha meg kened kakas vérivel a posztott, 's úgy vonod a kas lukában, annál mérgessebbek, hogy ha pedig hangyal tojással kenyed meg azon posztott úgy vonod a kas lukában, még annál is kegyetlenebbek lesznek és jobbak, keményebbek, sörényebbek, bátrabbak, gyorsabbak, mesze járók, hordóbbak, vidámabbak, egészségessebbek, nyughatatlanabbak, erősebbek, szaporodóbbak, gyűjtőbbek, építőbbek, munkássabbak mint a hangyalok.

Ebben áll leg kiváltképpen való igazgatása a ki botsajtásában, annak utánna borral való táplálása, tudni illik, hogy minden féle veszedelmes állapotjában, akár himlős, akár pondrós, és pökös, hernyós, akár métölös, és pök hálós méreg miatt légyen is, de ha ilyen formán gyakran sóós borral táplálad, meg gyógyulnak, mert a jó bor meg vidámitya, meg erősíti, gyorsakká teszi, 's el távoztatya lankadságokat.

Hogy a Méhek helekett szeressék, tarts egy keskeny válutskát előttük, minden reggel hugyozd teli, hogy légyen mit innok, mert azt igen szeretik, és így ne fély, bár hogy el hagyák helekett, sótt más honnand is oda sietnek a Méhek.

- A Méhek előtt mik legyenek kedvessebb, az igen meg érett szilva, potyogo édes körtvély, fekete halyagos Tseresnye, piros földi eper, tsinált aszú mozsola szöllő.
- Hogy ha nem akarnak szaporítani, a Mezőben szedgy hangyalt, a keszkenyődben, és mindenik kass alá, a mellyek eresztetni nem akarnak, tégy egy jó marokkal mind fészkestül, azután bővségessen szaporodnak mind addig, a még akarod.
- Hogy idén szaporítsanak, hűsvét előtt futasd meg ama nagy öreg hangyallat, még ünkösd előtt el kezdik az eresztést és bővségessen rajzanak mind egész Kiss Aszony napig.
- Hogy az Rajj Mész el ne mehessen, a vagy el ne menyen mikoron ki eresztí, akar mingyárast egy leveles ággal hány föll vizet közébbe, nem mehetnek el, meg szállanak harmad napig is ott üll rakásban.
- Hogy ha ember nélkül talál rajt eresztetni, és el talál menni, mit kell tselekedni, keresd elől a dugóját azon kassnak kibül el megy az Rajj, és szeggel szegezsd le a méh ház közepin, vissza kell jönni akár hol léssen, ha akarod kösd a lábod útjára azon dugatst, és ily le a Mész ház közepin a lábodra száll, azután fogd bé a mint akarod.
- Hogy meg ne tsipjenek a méhek mozsgyál a vizelletedbe, és az után füstöld meg magadott fenyű szurokkal meg nem tsipnek.
- Annak utánna egy bizonyos helyre szoktasd, vagy tsengetüre, vagy dalólásra, de legjobb hegedülésre mert azt legjobban szeretik.
- Mikor be akarod ütni, hugyozd meg a kast, azután fenyő szurokkal füstöld, és kend meg kemény virágjával, vagy zöld levelével; Quianiam nullus est apibus oleorum gratior flos flore nicumi.
- Hogy ha a kast el hagyná, úgy ély véle, hogy az Rajj Méhek jók légyenek ha azután be fogod azon kasban próbáld meg egy kis égett borral, vagy bár egy kis sós borral kedvet találsz előttök, ne fély bár hogy el hagyák, nem is tehett addig jobb dolgot annál.
- Hogy azon képpen és mód szerint gyakorod a méhek állapottját, olyan jók és erősek lésszen, hogy bátorságossan hagyhattz 6. eresztetni; az az Rajjt, meg 7. is eresztnek tsak győzzed be fogni.
- Hogy ha sok mézet akarsz hordatni, minek utánna mind eleget rajznak, gyakran szed a mézet tülök, mihent teli hordgyák, és így osztán meg fijasithattya magát azt kövesd el mindszent napig, mindszent nap tájban pedig nézd el őket egy jó üdön tiszta szép tsendes napon, és a ki akkor vidámabban jár, azt jegyezd meg, azok egéségesebbek inkább kitelelnek, azokat hagy meg magnak.
- Az kit pedig fel vertsz annak a Méhit meg ne öld, hanem ha jó száraz meleg helyen tarthatod hogy a' kasnak a tsutsában egy kevés lépet és rázd belé vissza a méheket és tsináld le szépen, azután karátsonnak utolsó negyedgyén próbáld meg először jó borral had vegyenek erőt, és az után rakd eleikben ezeket: édes aszalt szilvát, erőssen aszú szöllöt főzve mézbe törve, s ezeken kívül sós bort, hugyot, kenyér mozsalékot szilva lében főzve, és ezekkel együtt sült Tyúkot ted alájok a kasban, a kít könnyebb móddal így készítsd el, főz egy nagy fazék szilvát jó édeset jó erőssen tölts ki a levét más fazékban, és ted ezeket belé édes aszú szilvát, fügét, mazola szöllöt, új Disznó orját jól meg főzd szilva lében tégy etzetet, borsot, mézet, ha jól meg föll tölts ki hidegen rakd eleikben, ha pedig egyebb eszközöd nintsen, tsak szilvában is készítsd sült tyúkot erőssen meg főzd és így rakd alájok szépen ki telet, és szintén úgy fog eresztetni.
- Hogy ha a méhek öszve vesznek, és egymást hordoznál, tsapj egy jó marok mákot közikben, de még jobb léssen ha egy ritka szítán szitálsz fővényt, és annak tisztájából egy marokkal közikben vetz az veszekedő Méhek mingyárt el állanak egymástul, többé nem fognak veszekedni ha meg békélnek.
- Hogy más méhei marják, vagy horgyák az méheidet, csinály szép lágyon törött egér maszlagot, és tserépben keverd jól öszve egy kis mézzel tölts élesztőt reá, ted azon helyre a kít hordanak egy más üres Kasba tsináld, és oda fog menni a gonosz Mész, és hagy horgyák, szemed láttára fog elveszni, és egy iznyire dagadozni a maga kassában a méze, és lépe meg higul le fog szakadozni, így taníthatod azon tolvaj méheket.
- Hogy a Méheidet el ne lohassák meny ki az erdőre Szent Ivány nap viradóra jól regvel nap fel költe előtt tekerj egy új nyövést Mogyoró vesszőből egy gúzs formára nyügöt egy esztendő béli nyövésbül, Karátsony estve ted az aszatra hagy hálylon rajta, ha az egész ünnepekben is azon léssen annál jobb, az után keres egy kantza lovat de bár fehér lenne, reá kell vigyázni mikor meg fog vemhezni, azon gyenge Tsikónak vesd a lábára a nyüököt hagy szopják benne, azután viseld gongyát a nyügnek, tavaszszal ragd által rajta a kasaidat azon a nyügön az után tartsa a méheid között ne félj bár hogy a méheidet ellopják, mert ha hozzá nyül valaki, és felveszi: a hátáru le nem veheti, se el nem viheti, ott kell néki tartani addig, még magad oda nem mégy le nem veszed a hátáru.

- A méhekről való obszervációk, hold töltin a Méhek legjobbak és erősebbek, nyáron újsággal a méhekkel dajkálkodni, télen pedig hold fogytán, nyárban ha dél után adsz másnak méhet meg nem válthattya, ha pedig dél előtt meg válthattya, és rajnak semmit sem árt se télen se nyáron.
- Mikor jó a Méheket vásárolni Farsang végig, hogy ha Mártiusban fog esni mikor az almafa virágzik jó.
- Mikor a méheidet ki rakod tavasszal jó bizonyos napon úgy igyekezzél rakni, hogy miként a nap fel kel a lyukjában egész nap belé szolgálja.
- Hogy ha a méheid tavasszal bágyadtak sz: Fülöp sz: Jakab napig tápláld őket jó sóós borral ne busoly, hogy erőt nem vesznek azon napok után kend meg a kas lyukát az Juh téjjel és így idein eresztenek.
- A Méheket egyik helybül a másikba hordozni legalkalmatossabb sz: Orbán nap tájban, fordíts fel a Méh kast üröm füsttel üzd a méheket a sonkolyrul, és lásd meg mennyi fejer anya házat tsináltak, annyi rajt is fognak eresztetni, akkor osztán tsak ötöt hagy rajta elég léssen a többit metéld le és annyit fog eresztetni a mennyi anya házat hajtz.
- Tolvaj méhek ellen Karátsony estve végy ki a kasbul egy kis mézet rozs liszttel gyúrj egy pogását és tartsd meg a midőn kirakod a méheidet, rakd a kas alá, egy rudat nyújts előttök azon mennyenek keresztül.
- Item fekete Disznó ganéjját végy, és azzal a kasnak lukját kend meg környöskörül nem fogják bántani.
- Item keress egy fekete matskát, és ted egy üres hordóban és tégy eleiben Disznó hájat had egyék belőlle, és a midőn evett a hájbul, ved a hájat kend meg a kas lukát kereszt vetéssel.
- Minden új hold pénteken korán regvel egy kis szentelt Terménnyel füstöld meg méheidet igen jó. Ha a tolvaj Méh méheidet hordgya, azt tselekedd keres egy görbe vas kést a mellyel tésztát vakarnak a teknőbül ted azon kasnak lukjában mellyet hordanak nem bántják.

Balassa M. Iván említett tanulmányában azt írja, hogy a *Nagyváradí méhészkönyv* 25 tanácsot tartalmaz a heti naptárral együtt. Az itt közölt sályi variáns ennél részletesebb, az eddig leközölteknel lényegesebben hosszabb, a közölt tanácsok száma 30 a naptáron kívül.

Méhészkönyvünk a legkorábbi változatok egyike lehet, valószínűleg a 18. század első feléből származik. Erre utal a papírja és az írásmódja is. A sályi méhészkönyv terjedelme és részletessége arra utal, hogy az igen korán keletkezett variánsról vagy ha volt nyomtatott kiadás, arról származhatott. Több publikált variáns – köztük a tokaji méhészkönyv is — lényegesen rövidebb terjedelmű, szinte kivonata a most publikált variánsnak.

A hét napjaira vonatkozó tanácsok tartalma, jórészt szövege is megegyezik a többi változatéval, de kissé teljesebb, és erőteljesebben támaszkodik a latin írásbeliségre. A sályi méhészkönyvben a naptár napjai, valamint az első mondatok latin nyelven közöltek.

Igen sok tanácsot ad a méhek kultikus megőrzésére, elsősorban a kas *dugájának* (dugó) felhasználásával. Nem említi viszont a méhek „haragossá” tételénél a farkasgege, a farkasfog és a farkasszőr alkalmazását. E helyett más tárgyakat, pl. a vörös posztót, a kakas vért, ill. a hangyatojás használatát javallja. Itt említem meg, hogy az általuk ismert 17. századi variánsok éppen ez utóbbiakat említik, éppen ilyen teljességben mint jelen méhészkönyvünk esetében. Ugyancsak hiányzik a későbbi variánsokból a borral való gyógyítás is. Megtalálható az érett gyümölcsökkel való etetés, hasonlóképpen mint az 1684-es könyvben. Hiányzik viszont a füvek és a méhlegelők említése, amely ugyancsak a 18. századi másolatokban kapott helyet. Igen részletes a mi változatunkban a rajzást elősegítő tevékenység leírása is. Az új raj kasba tételével kapcsolatos eljárás is a 17. századi variánsokkal egyezik. Latin nyelvű citátum

itt is előfordul. Variánsunkban igen részletes a lépüktől megfosztott méhek átteleltetésének, téli etetésének tárgyalása is.

A sályi méhészkönyv utolsó tíz tanácsa hiányzik a többi „nagyváradi méhészkönyv”-ből.¹⁷ Igen figyelemre méltó a méhtolvajnak a Szent Ivánra virradó éjjelen vágott és még más kultikus cselekedetekkel előkészített mogyoró-vessző gúzzsal való megkötésének szokása. Ez az eljárás a későbbi, pl. a népi méhészetben is fellelhető. Tanácsot ad a méhek vásárlására, a tavaszi kihelyezés égtáj szerinti tájolására, a tavaszi bágyadtság elűzésére és néhány más óvó-védő cselekedetre.

Néhány helyütt a 18. században készült variánsokkal tart rokonságot, közöttük az 1791-ben keletkezettel is. Valószínű, hogy ez a változat abból az ágból ered, amelyiknek a sályi méhészkönyv az ősvariánsa. Az 1795-ösben pl. megtalálható a mogyoró gúzs használata a méhtolvaj megkötésénél.

A magyar nép méhészkedése az ősidők homályába vész, közismert, hogy a *méh* és a *méz* szavunk a finnugor együttelés idejére nyúlik vissza. A méhek életének és tartásmódjának ismerete ezerszázévtizedeken át apáról-fiúra öröklődött, „szakkönyvek” Magyarországon mindössze az utóbbi néhány században íródtak. A régi rómaiaknak ugyan voltak „méhészkönyveik”, itt elsősorban Columellára hivatkozhatunk, ezek azonban nem lettek széles körben ismertek, valószínűleg a római birodalom népei között sem, márcsak a sokszorosítás nehézségei miatt sem.

A méhészek ismeretanyaga pedig igen minimális volt. Századunk ötvenes éveiben Szatmárban, a Hajdúságban és a Zempléni-hegység falvaiban élő méhészek nem forgatták a korszerű szakkönyveket, Vizsolyban pl. 1953-ban közel százszázévtizedes szakkönyvet forgattak, az járt kézről-kézre.¹⁸ Méheiket *köpiükben* és kasokban tartották. A zempléni Mogyoróskán még napjainkban is él Koseczky József, aki néhány évtizeddel ezelőtt a szalmakaptárakat meghonosította. A zárt méhlikások a család életének megfigyelését teljesen megakadályozta, és konzerválta az ősi, extenzív tartásmódot, mely szerint a mézhez jószerivel csak a család leölése útján lehetett jutni.

A magyar népi méhészet gyakorlata a 20. század első felében még sok olyan eljárást és kultikus jellegű szokást is megőrzött, amely a 18. századi nyomtatott, illetőleg a 17. századi kéziratos méhészkönyvekkel tart szerves kapcsolatot. Azt is mondhatjuk, hogy a magyar népi méhészet információ-tömege közel azonos a 17–18. századi méhészkönyvek alapinformációival, illetőleg: a 17–18. századi „szakszerű” méhészeti gyakorlatból fejlődött ki századunk népi méhészkedésének tudományanyaga.

A 17–18. század szakszerű méhészete, illetőleg a recens népi méhészet kapcsolatban van az ókori Mediterraneum magaskultúráinak, elsősorban a rómaiaknak a méhészetével. Ezeket azonban nem az átadás és átvétel sokgenerációs láncra honosította meg pl. a Kárpát-medence népeinél és a magyarságnál. Az információegyüttes a magyarországi latin írásbeliség, a latin műveltség útján, közel egy évezred átugrásával jutott el az írástudókon keresztül. Ebben a munkában jelentős szerepet játszottak a kézírásban terjedő méhészkönyvek, közöttük elsősorban I. Rákóczi György fő méhészmesterének, Horhi Miklós nagyváradi méhészkönyvének kézírással terjedő variánsai is.

JEGYZETEK

1. *Gedde János* 1759.
2. *Pálfi Lőrinc* 1762.
3. *Szigeti Gyula* 1763.
4. *Széki Vesmás Márton* 1774.
5. *Handerla György* 1775.
6. *Nagy János* 1786.
7. *Ravazdi András* 1791.
8. *Csáti Szabó György* 1792.
9. *Veszelszky Antal* 1795.
10. *Szuhányi János* 1795.
11. *Balassa M. Iván* 1970.
12. *Kovács S. János* 1891.; *Kőszeghy Sándor* 1895.
13. *Balassa M. Iván* 1970.
14. Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentáció
15. *Hofer Tamás* 1957.; *Schram Ferenc* 1961.; *Mándoki László* 1959.
16. Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentáció: 53. 4487. 1.
17. *Balassa M. Iván* 1970.
18. *Szabadfalvi József* 1967. 44.

IRODALOM

- Balassa M. Iván*
1970. Kézírtos méhészkönyveink egyik típusa: a Nagyvárad méhészkönyv. Agrártörténeti Szemle, XII.
- Csáti Szabó György*
1792. Magyarországi méhes gazda. Debrecen
- Gedde János*
1759. Angliai méhes kert. Eger
- Handerla György*
1775. Új méhész vagy-is a' méheknek magyar hazánkhoz alkalmazott gondviselése... Pozsony
- Hofer Tamás*
1951. XVIII. századi méhész-hiedelmek. Ethnographia LXII. 160—171.
- Kovács S. János*
1891. A Méhekről való hasznos beszéd. Ethnographia II. 18—21.
- Kőszeghy Sándor*
1895. Régi méhészeti tanácsadó. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle, II. 57—60.
- Mándoki László*
1959. Adatok a magyar méhészeti történetéhez a XVII. századból. Agrártörténeti Szemle II. 114—126.
- Nagy János*
1786. Méhi gazdaság. Győr
- Pálfi Lőrinc*
1762. Erdélyi méhecske... Kolozsvár
- Ravazdi András*
1791. Méhtolmács. Diószeg
- Schram Ferenc*
1961. Méhészeti kéziratok a XVIII. századból. Agrártörténeti Szemle III. 514—521.
- Szabadfalvi József*
1967. Népi méhészkedés a Zempléni hegyvidék középső részén. Ethnographia LXXVIII. 41—64.
- Széki Vesmás Márton*
1774. Erdélyi méhes kert. Kolozsvár
- Szigeti Gyula*
1763. Méhész könyv. Nagyenyed

Szuhányi János

1795. Szorgalmatos méhészt. Pest

Veszelszki Antal

1795. A' magyar országai méhtartás' rövid tudománya. Vátz

EINE HANDSCHRIFTLICHE VARIANTE EINES IMKERBUCHES AUS DEM 17. JAHRHUNDERT

(Auszug)

Das erste Fachbuch für Imker in ungarischer Sprache geschrieben ist im Jahre 1759 erschienen (J., Gedde: Ein Bienengarten von England. Erlau). Im 18. Jahrhundert wurden schon 25—30 Imkerbücher gedruckt. Die grosse Anzahl dieser Fachbücher von den verschiedenen Gebieten Ungarns zeigt, dass die Bienenzucht überall im Lande verbreitet war, und so ist die Nachfrage für die Fachbücher sehr lebhaft.

Vor der Verbreitung der gedruckten Fachliteratur waren handschriftliche Fachbücher in Handel, genauer gesagt sie gingen im Kreis der Imker von Hand zu Hand. Die meisten Exemplare dieser Fachbücher sind auf dieselbe Urvariante zurückzuführen. Der Autor war Miklós Horhi, der Hauptimkermeister des Fürsten Georg Rákóczi von Transsylvanien, und das Entstehungsjahr des Werkes ist 1645 oder 1646. Dieses Imkerbuch war in handschriftlichen Kopien in weiten Kreisen verbreitet, wir kennen davon viele unterschiedliche Varianten aus den verschiedensten Gebieten Ungarns.

In der historischen Dokumentationssammlung des Museums Ottó Herman in Miskolc ist auch ein kleines, dünnes Heft — 6 Blätter, 12 Seiten — zu finden (Bild 1—2), wo bereits die ersten geschriebenen Reihen verraten, dass es eine frühgeschriebene und vollständige Variante des Imkerbuches von Horhi ist. Das handschriftliche Buch wurde im Dorf Sály, im Komitat Borsod gefunden, es wurde am Anfang des 20. Jahrhunderts dem Museum verkauft. Der Text beginnt mit den folgenden Reihen: „Ein Imkerbüchlein, wo die wahre Weise und die nützliche Kunst der Bienenbemutterung beschrieben wird. Das hat der Hauptimkermeister des würdigen Fürsten, Georg Rákóczi in Nagyvárád begangen.“

Das Imkerbuch ist wahrscheinlich eine der frühesten Varianten, es stammt aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Das Imkerbuch von Sály enthält die folgenden interessanten Angaben und Beschreibungen: In dem ersten Abschnitt wird die Tätigkeit mit den Bienen für die ganze Woche geteilt bestimmt. Das Buch gibt viele Ratschläge zu der kultischen Aufbewahrung der Bienen, vor allem mit der Verwendung des Stoppels vom Bienenkorb. Wenn dieser Stoppel sorgfältig aufbewahrt wird, da fliegt der Bienenschwarm nie weg, und werden sie nie gestohlen. Die Bienen werden stark und mutig, wenn in die Öffnung des Bienenkorbes ein rotes Tuch zugestopft wird, oder sie mit Hahnblut beschmiert ist. Der allgemein bekannte Vorschlag der anderen zeitgenössischen Imkerbücher ist hier nicht zu lesen, dass heisst die Bienen müssen durch die Kehle eines Wolfes aus dem Bienenkorb fliegen.

Die Beschreibung der Tätigkeiten, um den Hochzeitsflug zu begünstigen, ist sehr ausführlich. Im Buch ist auch das Verfahren bekannt, dass die Bienen im Frühjahr mit gebratetem oder gekochtem Hühnerfleisch gefüttert wurden, und zwar das Huhn wurde im Ganzen unter das Bienenkorb hingelegt. Ein beachtenswertes Verfahren zum Ergreifen des Bienendiebes ist das folgende: Machen wir einen Reifen aus Haselbuschruten, die in der Nacht des Heiligen Ivens geschnitten wurde! Der Reife liegt über Weinachten auf dem gedeckten Tisch, dann muss man es auf das Beine des Fohlens einer weissen Stute knebeln, und im Frühjahr die Körbe durch den Reifen ziehen. Wenn jemand dann die Bienenkörbe stehlen will, kann er nicht forgehen und das Korb niederlegen, solange der Hausherr das Korb vom Dieb nicht wegnimmt.

Die Imkerbücher aus den 17—18. Jahrhunderten zeigen viele Parallelen mit der Imkerpraxis und mit den Gebräuchen im 20. Jahrhundert. Sie zeigen gleichzeitig Parallelen mit der römischen Imkerpraxis der Antiken.

József Szabadfalvi